

Information Commons – principy a prvky v českých knihovnách

Information Commons – principles and elements in Czech libraries

Mgr. Anna Pajerská / Knihovna UP Olomouc (The Library of Palacký University in Olomouc), Zbrojnice, Biskupské nám. 1, 771 11 Olomouc; PhDr. Jindra Planková, Ph.D. / Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědná fakulta, Ústav informatiky, Oddělení informační vědy (Silesian University, Faculty of Philosophy and Science in Opava, The Institute of Computer Science, Department of Information Science), Bezručovo náměstí 13, 746 01 Opava 1

Resumé:

Článek přináší poznatky a postřehy spojené se zkušenostmi z praxe k tématu Information Commons. Text odkazuje na stejnojmennou diplomovou práci obhájenou na Slezské univerzitě v Opavě v roce 2017. Information Commons je zahraniční koncepce uplatňovaná zejména v akademických knihovnách, která vznikla v Severní Americe. Představuje model knihoven reflektující vliv ICT na společnost. Vytváří místo, které výrazně podporuje vzdělávací proces. Její podstatou je nabízet více integrované prostředí služeb pro uživatele a prostor, jenž přispívá k tvorbě a vzájemné výměně myšlenek a informací. Impulzem vzniku koncepce Information Commons je hlavně změna potřeb uživatelů vlivem hojného využívání ICT a snaha knihoven na ně adekvátně reagovat. Ke zkoumání přítomnosti této koncepce v českém prostředí byla vybrána Knihovna Univerzity Palackého v Olomouci. Představuje názornou ukázkou těch knihoven, ve kterých koncepce Information Commons přítomna je, i když nebyla cíleně implementována. Její přítomnost vypovídá o inovačních snahách a úsilí držet krok s dynamickými změnami společnosti a adekvátně reagovat na potřeby uživatelů.

Článek byl podpořen v rámci projektu SGS/9/2016 „Mobilní informační gramotnost pro informační společnost“.

Klíčová slova: Information Commons, principy, prvky, české knihovny, Knihovna UP Olomouc, diplomová práce

Summary:

The article brings insights associated with experience from practical application Conception Information Commons. The text refers to a diploma thesis of the same name defended at the University of Silesia in Opava in 2017. Information Commons is a foreign concept applied mainly to academic libraries that originated in North America and is a model of libraries reflecting the impact of ICT on society. The article introduces the concept of IC and its influence on libraries' efforts to respond adequately to the development of ICT and to change the needs of its users. The text introduces the concept of the IC in the Palacký University Library at Olomouc, as an element that has not been implemented, but practically shows its elements. The fact itself that the librarians' and librarians' innovative efforts to keep pace with dynamic changes in society and to react adequately to them, particularly in the area of user information needs and related information services, is a reality.

The article was supported by SGS/9/2016 „Mobile Information Literacy for the Information Society“.

Keywords: Information Commons, principles, elements, Czech libraries, Palacký's University Library, diploma thesis

Úvod

Koncept Information Commons (dále také IC) reflektuje proměnu charakteru společnosti vlivem informačních a komunikačních technologií, a tím i změnu informačních potřeb uživatelů. Podstatou tohoto konceptu jsou uživatelé a uspokojování jejich požadavků. Koncepte Information Commons se více otevírá uživatelsky orientovaným službám a spolupráci, a to v rámci knihovny (knihovnický a IT personál) i mimo knihovnu (s univerzitou a jinými institucemi).

Pojem Information Commons a jeho složky

Společnost za posledních cca 15 let prošla zásadními změnami spojenými s vývojem technologií a kyberprostoru, jež se staly součástí všedního života. Tyto změny ovlivňují a proměňují také činnosti a celý koncept působení současných knihoven. S nárůstem nových technologií a jejich průnikem do běžného života se objevuje větší poptávka po informacích, informačních zdrojích a znalostech. Čím více informací je k dispozici, tím lépe se člověk může v rámci svých schopností orientovat, konfrontovat a naplňovat své potřeby.

Knihovny na základě sledování informačních potřeb uživatelů a tedy i díky lepším porozumění těmto potřebám vytvářejí vhodné prostředí a poskytují adekvátní služby pro jejich uspokojování. Knihovny by měly plnit požadavky měnícího se informačního světa, a pokud chtějí zůstat věrné tomuto svému původnímu poslání, měly by upřednostnit shromažďování lidí a soustřeďování myšlenek, nejen knih, a umožnit konverzaci mezi lidmi *face to face* nebo prostřednictvím sociálních sítí namísto pouhého organizování, ukládání a poskytování informací.¹

Koncept Information Commons představuje cestu řešení novodobých uživatelských potřeb v nově se rodícím digitálním prostředí. Svou ideou koncept IC potvrzuje, že knihovny i v této době mají svou významnou kulturní a vzdělávací roli.

Nová očekávání a rostoucí požadavky na knihovny jsou spojeny s nástupem nové generace, pojmenovávané jako digitální domorodci, net generace, google generace nebo generace Y. Těmto mladým lidem nestačí pouze pasivní přijímání informací, chtějí se na obsahu podílet, ať už jako jeho iniciátoři, autoři nebo čtenáři. Neomezí se tedy například na čtení článků, které vydal někdo jiný, ale budou diskutovat, ptát se, hodnotit a sdílet obsah s ostatními.² Dalším charakteristickým rysem mladých lidí patřících ke generaci Y je schopnost pracovat v týmu a preference takového způsobu práce. Tato charakteristika se pravděpodobně vyvinula z podmínek a okolností ve světě plném technologií, v němž generace Y vyrůstá. Spolupráce v rámci skupiny je pro ně snadná a typická.³

Ve 21. století můžeme zaznamenat praktickou změnu také ve vzdělávání. Tento jev můžeme považovat za posun paradigmatu od „teacher-centered learning“ představujícímu klasickou formu výuky, v němž hlavní dominantou je vyučující, ke „student-centered learning“, kde studenti přebírají větší odpovědnost za své učení.⁴ Tento vývoj přístupu

¹ FORREST, Charles a Martin HALBERT. A field guide to the Information Commons. Information Commons, s. 4.

² HAVLOVÁ, Kathryn. Generace Y v komerčních komunikacích, s. 43.

³ HAVLOVÁ, Kathryn. ref. 3, s. 46.

⁴ FORREST, Charles a Martin HALBERT. A field guide to the Information Commons. Information Commons, s. 7.

ve výuce bývá vyjadřován výrazem „sage on the stage“ to „guide on the side“, přeloženo do češtiny jako vývoj od „mudrce na piedestalu“ k „průvodci na cestě“.⁵

Pro 21. století je model „sage on the stage“, představující profesora jako jediného, kdo má poznání a předává je pasivně poslouchajícím studentům, zastaralý a neefektivní. Naopak, nové podmínky stavějí posluchače do jiné pozice. Předpokládá se, že student sám přemýšlí, představuje a řeší složitě problémy. Očekává se, že poznatky tvoří, a nikoli jen reprodukuje. Současná konstruktivistická teorie učení se dívá na poznání jako na poznatky, které jsou v mysli jednotlivců konstruovány procesem myšlení. Nevidí již poznání jako obsah knih a časopisů.⁶ Život ve 21. století potřebuje kreativní lidi, schopné samostatného a kritického myšlení. Nové technologie sjednocují moderní filozofie učení a výuky a v důsledku toho vyžadují nové vyhovující prostory.⁷ Knihovny by měly najít způsob, jak úspěšně sloučit tištěnou a digitální kulturu a vytvořit prostory a služby, které podpoří interaktivní učení.⁸

Koncepce IC je novým modelem, jenž reflektuje pronikavý a trvalý vliv informačních technologií na společnost.⁹ Pro uživatele představuje místo, které výrazně podporuje proces jejich vzdělávání. Prostor přispívá k volné, kolaborativní výměně či tvorbě myšlenek a informací, což zvýhodňuje a posiluje vytvářenou komunitu.¹⁰

Koncept Information Commons vznikl na půdě univerzit, tudíž jeho specifické zaměření na potřeby vysokoškolských studentů a vztah k akademickému prostředí je velmi zřetelný. Je proto znám a nejvíce aplikován ve vysokoškolských a univerzitních knihovnách. Pochopitelně se rozšířil rovněž do školních knihoven. Avšak svojí koncepcí nakonec zaujal i veřejné knihovny a do jisté míry do nich již také pronikl.¹¹ Pojmenování nebylo hned od začátku jednoznačné. Evidentní byla touha po změně starého vnímání knihovny – jako skladu a úložiště knih, kde se délka polic v regálech měřila běžnými kilometry. Tento převrat se neobešel bez odpůrců, pro které knihovny znamenaly vznešený a nejkrásnější prostor na akademické půdě. Myšlenka na transformaci těchto „mystických budov“ s mramorovými schody a mahagonovým nábytkem, na otevřený moderní prostor, v nich vyvolávala úzkost a nostalgii.¹²

Termín IC se používá pro souhrnné označení několika odlišných, ovšem vzájemně propojených úrovní, a to v následujícím rozsahu:

Physical Commons představuje nový typ fyzického objektu nebo prostoru části knihovny speciálně navrženého tak, aby zastřešoval pracovní prostor, nabídku služeb integrovaného digitálního prostředí a technologie, které ho podporují. Zahrnuje přístupové body do digitálního prostředí společně s nástroji. Physical Commons tvoří taktéž vyškolený personál, který pomáhá uživatelům orientovat se v tomto prostředí, formulovat dotazy k získání informačních zdrojů, zpracovávat a interpretovat jejich obsah, tvořit

⁵ ZACHARY, Lois. Mentoring.

⁶ KING, Alison. From Sage on the Stage to Guide on the Side.

⁷ FORREST, Charles a Martin HALBERT. A field guide to the Information Commons. Information Commons, s. 9.

⁸ Tamtéž, s. 8.

⁹ BEAGLE, Robert Donald, Donald BAILEY a Barbara TIERNEY. The Information Commons handbook, s. 3.

¹⁰ Viz pozn. 7, s. 6.

¹¹ COLEGROVE, Patrick Tod. Editorial Board Thoughts: Rise of the Innovation Commons, s. 2–4.

¹² Viz pozn. 7, s. 13–14.

své vlastní znalosti, publikovat či prezentovat svá díla.¹³ Nepředkládá jenom jednotlivé druhy služeb, ale pamatuje i na asistenci při řešení eventuálních hardwarových a softwarových problémů.

Virtual Commons označuje online prostředí zahrnující širokou škálu elektronických zdrojů a služeb, které je dostupné přes jedno grafické uživatelské rozhraní (GUI). Vstup do tohoto digitálního prostoru a prohledávání jeho obsahu je umožněno paralelně z jakékoliv pracovní stanice. Virtual Commons zahrnuje přístup ke katalogům, indexům, databázím, internetu, online knihám, periodikům, dennímu tisku, archivním sbírkám a rukopisům. Novější nástroje představují audio a video média, obsáhlé databáze různých elektronických informačních zdrojů, taktéž sem lze zařadit systémy pro správu webového obsahu a systémy pro řízení výuky, geografické informační systémy, prostor k psaní nesequenčního textu – hypertextu, obsah videoher, simulace virtuálního světa pomocí vícerozměrné technologie, blogy, wiki-weby, kognitivní nástroje jako technologie posilující kognitivní myšlení, učení a řešení problémů, softwary pro skupinovou práci... Za poslední období se virtuální prostor značně rozšířil a neustále se vyvíjí. Virtual Commons vytváří celek, který přesahuje institucionální a politické hranice.¹⁴ Physical Information Commons vytváří zóny pro přístup a vstup do Virtual Commons.

Cultural Commons zahrnuje výše uvedené úrovně – Physical a Virtual Commons. Jsou vytvářeny společností a její kulturou, současnými podmínkami svobodného projevu, sdílením znalostí a tvůrčích činností. Do této roviny Cultural Commons náležejí normy, předpisy a obchodní podmínky, které upravují zásady a vztahy v informační společnosti. Taktéž oblast etiky, etikety, morálních zásad a principů, či jenom zaužívané zvyky a tradice vztahující se na chování a počínání, na které se nevztahují přímo právní, ústavní nebo jiné předpisy. Cultural Information Commons by měly být chápány jako užitečná, sociálně-politická koncepce pro správné pochopení tvorby a využívání informací v digitálním věku.¹⁵ Zajišťuje ochranu dat, dodržování autorských práv a bezpečnost, a to jak v digitálním prostředí, tak v reálném.

V rámci všech výše uvedených úrovní hrají nezanedbatelnou roli lidské zdroje. Lidští činitelé jsou nezbytní pro interpretaci fyzických, digitálních a sociálních zdrojů a pro usnadnění vzájemné interakce studentů a univerzity ve všech třech úrovních.¹⁶ Z daného pohledu pak koncepce Information Commons zahrnuje personál, prostor, služby a technologie.

Personál tvoří převážně knihovníci, informační pracovníci, kteří řeší otázky související s knihovnictvím, s nalezením informací, umístěním materiálů... IT pracovníci, kteří se orientují na otázky týkající se sítě, hardwaru, softwaru, ověřování, a případně odborníci v oblasti používání multimediálních zařízení a specializovaných softwarových balíčků, kteří poskytují podporu při multimediální produkci. V některých návrzích Information Commons jsou knihovníci a informatici vyškoleni napříč obory, aby dokázali odpovědět na běžné otázky. Naopak v jiných návrzích se pracovníci věnují své specializované oblasti.

¹³ BEAGLE, Robert Donald, Donald BAILEY a Barbara TIERNEY. The Information Commons handbook, s. 5–6.

¹⁴ Tamtéž, s. 4–5.

¹⁵ Tamtéž, s. 5.

¹⁶ Tamtéž, s. 7.

Ideální návrh IC, který prosazuje knihovník Donald Beagle, autor knihy *Information Commons handbook*, vytváří synergii mezi dovednostmi uživatelské podpory informatiků, informačními dovednostmi referenčního personálu a produkčních dovedností pracovníků médií. Tato kombinovaná odbornost má za cíl rychle se přizpůsobovat měnícím se potřebám náročné uživatelské komunity.¹⁷

Prostor Information Commons bývá budován v rámci již existující knihovny jako její část vytvářející zázemí nebo je pro něj vyhrazeno celé patro. V případech zřizování knihovny v souladu s koncepcí IC je snahou, aby celá budova nesla známky a prvky novodobé architektury. Model IC buduje dynamická centra pro učení v digitálním věku. Pohodlí a komfort spojuje s funkčností a užitečností. Prioritní rysy tohoto fyzického prostoru jsou flexibilita a multifunkčnost. Design prostoru není fixován pouze na jeden vkus a styl umístění, ale zohledňuje rozmanitost citění jednotlivců, návštěvníků, pro něž je knihovna vytvářena. V projektu se rovněž předpokládá různorodost potřeb, a proto je nabízena možnost modifikovat prostor ve prospěch individuálních a skupinových zájmů. Lze tedy sestavit místa pro individuální studium a pro individuální konzultace. A jelikož je dnešní učení založeno více na spolupráci, lze vytvořit prostředí pro skupinové učení, společné úkoly a týmovou práci. Mobilní nábytek dokáže měnit vzhled prostoru v souladu s aktivitami, které jsou v nich momentálně organizovány. Funkčnost nových prostor přetváří doposud jednostranné využití knihoven, a tím více se rozmáhá jejich multifunkční používání. Prostředí knihoven se přizpůsobuje žádaným potřebám uživatelů a transformuje se na prostor vhodný pro pořádání konferencí, videokonferencí, přednášek, konzultací, pro projektovou spolupráci. Knihovna se otevírá a dává k dispozici své prostory pro aktivity vzdělávacího či kulturního charakteru.

Primárním úkolem **služeb** v Information Commons je odpovídat tak jako doposud na uživatelské potřeby, avšak základní, tradiční služby doplňovat také nabídkou pomoci v technologické oblasti. V angličtině jsou tyto služby označovány *needs-centered services*. Základními službami, které knihovny s koncepcí Information Commons nabízejí, jsou knihovní a referenční služby, společně s technologickou asistencí. Další typ služeb zahrnuje půjčování notebooků, fotoaparátů, videokamer s možností nákupu obvykle prostřednictvím prodejních automatů. Občerstvení, jídlo a káva jsou prodávány a podávány v Information Commons nebo v její blízkosti. Výjimečná služba je poskytování nahrávacího studia a *teamspotu* (jde o velký display, který umožňuje uživatelům připojit své notebooky a spolupracovat v reálném čase).

Ve virtuální sféře služby zahrnují online přístup k elektronickým zdrojům, možnosti práce s elektronickými materiály, včetně nabídky reprografických služeb různých výstupních formátů. Mnohé instituce komunikují s uživateli online formou a nabízejí jim referenční služby prostřednictvím chatu, e-mailu a skypu.

Mezi ústřední komponenty Information Commons patří **IT technologie**. Z tohoto pohledu pro studenty a uživatele představuje Information Commons místo, kam se dostávají převážně prostřednictvím technologií a kde mohou využívat jak tradičních tištěných materiálů, tak dostupných elektronických zdrojů. Technologie zabezpečují konsolidovaný online přístup k informacím v citačních a fulltextových databázích, v elektronických časopisech a sbírkách.¹⁸ Otevřené prostředí Information Commons

¹⁷ Viz pozn. 7, s. 25.

¹⁸ Viz pozn. 7, s. 42.

nabízí širokopásmové síťové připojení, podporuje všudypřítomnou bezdrátovou síť, ke které uživatelé mohou spolehlivě přistupovat prostřednictvím svých osobních přenosných zařízení.¹⁹ Aktuálním trendem mezi uživateli je, že přicházejí stále častěji s vlastními chytrými zařízeními a požadují spíše prostory se spolehlivým internetovým připojením, než hardware. Nebo hledají náročnější vybavení, než je běžnou samozřejmostí nebo cenově dostupnou záležitostí, např. vybavení k produkci vysoce kvalitního videa. Očekávají přístup k takovým technologiím, které přesahují jejich individuální prostředky. Softwarové vybavení pracovních stanic zohledňuje aktuální trendy a potřeby uživatelů.

Historické a terminologické souvislosti pojmu IC

Information Commons k podpoře informační gramotnosti nabízí jak formální školení, tak neformální individuální podporu či podporu menším skupinám a tutoriály různých forem. Vysvětluje metody vyhledávání, práce s informačními zdroji a pokročilejší počítačovou gramotnost.

Termín Information Commons a jeho obdoby má jádro v slově „commons“. V minulosti „commons“ označovalo místo nebo čtvrt' s otevřeným prostorem pro občany, plochu pro tržiště či místo pro setkávání.²⁰ V Americe, kde termín Information Commons vznikl, se Common (nesprávně Commons) používá jako zkrácený název pro Boston Common – nejstarší městský park ve Spojených státech. Nachází se v centru Bostonu v státě Massachusetts a tvoří jej shluk parků pospojovaných ulicemi. Z historie lze vyčíst různorodost, k čemu všemu byl využíván. Sloužil jako pastviny, tábor, místo, kde se konaly veřejné popravy, později veřejné protesty; část byla použita jako skládka, v další je situovaný hřbitov, kde jsou pohřbeni někteří známí spisovatelé, skladatelé, umělci či bojovníci. Dnes slouží jako veřejný park pro formální a neformální setkávání. Na jeho jednotlivých místech se pořádají akce jako např. koncerty, projevy osobností, protesty, sportovní utkání, hry, v zimním období veřejné bruslení.²¹ Význam Information Commons a rovněž i místního názvu Boston Common lze vymezit jako místo pro posezení či aktivitu se společným cílem.²²

Termín Information Commons není jednoznačně definován a v českém i světovém knihovnickém prostředí terminologicky „usazen“. Proto se často stává, že je odlišně chápán a v různých institucích označuje rozdílné věci. Některé knihovny jsou vybavené prostorem i konfigurací služeb odpovídající koncepci Information Commons, ale tuto terminologii k jejich identifikaci vůbec nepoužívají. Zjednodušeně lze říci, že Information Commons slučuje ve fyzickém prostoru obsah, technologie a služby s cílem podpořit vzdělávací poslání dané instituce.

Ze začátku byly prostory Commons orientované explicitně pro studium. Joan K. Lipincott, odborná konzultantka při zavádění projektů Information/Learning Commons do knihoven a výkonná ředitelka CNI, Coalition for networked information, později upozornila, že Commons musí podporovat i sociální interakci. Vycházela z poznatku, že

¹⁹ Viz pozn. 7, s. 44.

²⁰ BEAGLE, Robert Donald; Donald BAILEY a Barbara TIERNEY. The Information Commons handbook, s. xv.

²¹ Boston Common. Wikipedia.

²² COHEN, Sydney. Developing a Learning Commons, s. 48.

nejhodnotnější učení je postaveno na konverzaci. Sociální interakce povzbuzuje k učení a přispívá k lepšímu výsledku.²³

Běžně v praxi, ale taktéž u mnohých autorů odborné literatury na toto téma, se Information Commons a Learning Commons používají jako rovnocenné pojmy. I když jsou tyto termíny používány paralelně, lze specifikovat rysy, které je odlišují.²⁴ Donald Beagle, ředitel Library Services na Belmont Abbey College v Severní Karolíně, USA, inovátor Learning Commons²⁵, charakterizuje Information Commons jako shluk přístupových bodů k síti, společně s ostatními nástroji informačních technologií, které zapadají do rámce fyzických, digitálních, lidských a sociálních zdrojů zřízených na podporu učení.²⁶

Learning Commons zdůrazňuje učení a místo pro spolupráci, zatímco Information Commons poukazuje častěji na technologie a digitální zdroje. Learning Commons je pokročilá forma Information Commons a zahrnuje všechny jeho znaky, funkce a vlastnosti, přičemž pracuje ve velkém měřítku a za spolupráce ostatních akademických pracovišť.²⁷

Information Commons, termín používaný od počátku 90. let 20. století, obecně definuje model, jenž poskytuje informační služby, nabízí uživatelům integrovaný přístup k elektronickým zdrojům, multimédia, tištěné zdroje a jiné služby. Information Commons lze pozorovat v nižší úrovni, zatímco Learning Commons pojímá vyšší úroveň. Information Commons je převážně knihovnický orientován.

Learning Commons lze uvést v širším historickém kontextu jako transformaci Information Commons, která reflektuje posun ve vývoji teorie učení. Jde především o změnu pouhého přenosu znalostí k uživatelům směrem k většímu důrazu na vytváření poznatků uživateli buď samostatně, nebo společně s personálem v procesu vzdělávání. Learning Commons zahrnuje všechny aspekty Information Commons, rozšiřuje je a zlepšuje. Learning Commons je explicitně strategicky sladěn s vizí a posláním instituce. Není pouze knihovnický orientován.²⁸

Fundamentální rozdíl mezi zmíněnými paralelními pojmy definuje knihovník Scott Bennett. Uvádí, že Information Commons podporuje institucionální poslání a Learning Commons je nařizuje.²⁹

První Information Commons vznikly začátkem 90. let 20. stol. v Americe. Jsou zde rozšířeny ve velké míře, a to ve srovnání s naším školstvím nejen na půdě univerzit, ale i vyšších odborných či středních škol.

České knihovnické prostředí a IC

Termín Information Commons v českém prostředí není obecně známý. Do češtiny jej lze obtížně přeložit. Přestože existuje více verzí českého překladu (jako např. integrované

²³ Viz pozn. 7, s. 11.

²⁴ SHEIKH, Arslan. Development of Information Commons in University Libraries of Pakistan: The Current Scenario, s. 133.

²⁵ SKINNER Sophie. Member of the week: Donald Beagle.

²⁶ Viz pozn. 24, s. 132.

²⁷ BRITTO, Marwin. Planning and Implementation Considerations for the Information Commons in Academic Libraries.

²⁸ BAILEY, Russell Donald a Barbara Gunter TIERNEY. Transforming library service through Information Commons, s. 2–3.

²⁹ BENNETT, Scott. The Information or the Learning Commons: Which will we have?

informační služby, informační statky, informační pospolitost, informační náves, informační jarmark), je v oněch několika českých článcích, které na toto téma byly napsány, užíváno originální označení Information Commons. V českém prostředí se tématu IC ve svých příspěvcích věnuje Petra Jedličková-Štogrová.^{30, 31} V praxi se jeho propagátorkou stala Zdenka Dohnálková, která se zasloužila o implementaci koncepce IC v Ústřední knihovně Přírodovědecké fakulty Masarykovy Univerzity v Brně.³² Přímá praktická aplikace předem definované koncepce Information Commons je v ČR ojedinělá. Důvodem může být již zmíněná skutečnost absence užívání odpovídajícího českého překladu. Do jisté míry s tím souvisí i náročnost přesného definování této novodobé koncepce knihoven. Jelikož definice není jednoznačná, následně bývá často různě interpretována. Problémem může být, že jde o koncepci, která vychází z odlišného prostředí. Pro její pochopení je třeba znát celý kontext a poměry, ze kterých vychází. Velikou roli zde hraje ekonomická a technologická úroveň školství, která se odráží celkově ve vyšším standardu. Nelze nezmínit nestabilitu dnešní doby, označované přívlastkem „tekutá“ ve smyslu proměnlivosti a neustálých změn. I tato vlastnost může ovlivňovat vágnost definice. Information Commons je koncepce, která se snaží reflektovat a reagovat na aktuální informační potřeby. Avšak kromě proměn informačních potřeb lze za závažnější označit dynamické změny, které přináší rozmach ICT.

Information Commons je koncept, který se neustále vyvíjí. Nemusí být realizován hned v plném rozsahu forem, funkcí a užitého vybavení. Za těchto okolností představuje nákladný velký projekt vyžadující architekta, finance, čas a zkušený tým. Tímto způsobem ho byly schopny realizovat ty instituce, jež našly širokou kulturní a finanční podporu. Další možností je implementovat jeho prvky po částech. Většina institucí jde tímto směrem podle vlastních možností a dostupných prostředků.³³

V mnoha případech, zejména v České republice, nejde o cílené zavádění této novodobé koncepce. Její prvky se však dostávají do knihoven spontánně, v rámci inovativních změn, které sledují potřebu knihovny více se otevřít a změnit přístup k uživateli.

Knihovna Univerzity Palackého v Olomouci a IC

Jako příklad pozvolného zavádění koncepce Information Commons lze uvést Knihovnu Univerzity Palackého v Olomouci. Její budování a provoz nebyl ovlivněn přímo ideou Information Commons, a přesto zde přítomna je.

Univerzita Palackého v Olomouci je po Karlově univerzitě v Praze druhou nejstarší univerzitou v České republice. Založil ji v roce 1573 jezuitský řád, který byl pozván tehdejší olomouckým biskupem, aby mu byl nápomocný ve školské a výchovné činnosti. Již od počátku měla olomoucká univerzita svoji vlastní knihovnu. V roce 1860 se knihovna osamostatnila pod názvem Studijní knihovna. Od té doby působí samostatně, nyní pod jménem Vědecká knihovna v Olomouci. Funguje nezávisle na Univerzitě Palackého. Od obnovení univerzity roku 1946 až do roku 1989 Univerzita Palackého

³⁰ JEDLIČKOVÁ-ŠTOGROVÁ, Petra. Mezinárodní konference o Information a learning commons a posílení jejich role v odborném vzdělávání a učení.

³¹ JEDLIČKOVÁ-ŠTOGROVÁ, Petra. Informační náves aneb information commons v českých knihovnách.

³² GEC, Tomáš. Rozhovor se Zdeňkou Dohnálkovou.

³³ BAILEY, Russell Donald a Barbara Gunter TIERNEY. Transforming library service through Information Commons, s. 7.

neměla centrální knihovnu, ale pouze fakultní a katederní knihovny. Obrat nastal v roce 1991, kdy vzniklo Informační centrum, jehož součástí byla i Knihovna Univerzity Palackého (dále také UP).³⁴ Budovu Informačního centra, jejíž převážná část patří Knihovně UP, získala Univerzita Palackého od armády v roce 1989. Tato historická budova bývalé tereziánské zbrojnice kvůli svému stavu musela projít rozsáhlými rekonstrukčními úpravami. Ústřední knihovna zahájila svůj provoz již v roce 1997.³⁵ Zřízení bylo inspirováno Komenského ideou o přeměně zbrojnic v bibliotéky.³⁶ V roce 2007 zaniklo Informační centrum a Knihovna Univerzity Palackého se stala jedním ze samostatných pracovišť Univerzity Palackého.³⁷

Knihovna UP je ze zákona knihovnou veřejnou a je přístupná i široké veřejnosti. Své uživatele rozděluje na osoby s průkazem, které mají nárok využívat její služby v plném rozsahu v rámci příslušné uživatelské kategorie. (Průkazem je identifikační karta studenta či zaměstnance vydávaná Centrem výpočetní techniky UP.) Osoby bez průkazu představují veřejnost, včetně studentů jiných vysokých škol. Mohou knihovnu navštěvovat, avšak využívání služeb je omezeno. Největším výpůjčním oddělením v Knihovně Univerzity Palackého disponuje tzv. Knihovna Zbrojnice, která sídlí v historické budově bývalé tereziánské zbrojnice. Výpůjční oddělení je tvořeno osmi prostornými dvoulodními sály, kde je umístěn volný výběr. Novým prvkem, jenž lze zařadit mezi znaky koncepce Information Commons, je měnicí se bývalá časopisecká studovna, umístěná v jednom ze zmíněných sálů. V létě 2016 byla ukončena její činnost a začala její reorganizace. Celý prostor by měl být řešen jako místo k pohodlnému učení, které nabízí místa jak k individuálnímu, tak skupinovému studiu. Prostor má být zařízen víceúčelově, aby v případě potřeby byla možnost zařízení modifikovat. Nábytek by měl být mobilní, aby umožňoval multifunkční využití prostorů, jak ke studiu, tak k pořádání konferencí, besed, přednášek, večírků, ale i různých výstav a příležitostných akcí.

Tento návrh vzešel ze snah knihovny reagovat na potřeby uživatelů, vycházet jim vstříc a poskytovat adekvátní služby.

Knihovna Zbrojnice zaregistrovala jako nově žádanou potřebu přítomnost nejen knihovníků, ale i IT pracovníků ve službách. Jedná se o výrazný rys koncepce IC, který představuje silné, skoro až rovnoměrné zastoupení knihovníků a IT pracovníků. Ve spolupráci s Centrem výpočetní techniky knihovna zprovoznila službu helpdesk. Aktuálně nabízí odbornou technickou podporu ve výpůjčním oddělení jeden den v týdnu. Mimo dané hodiny je možné řešit technické problémy telefonicky, případně se domluvit na osobní schůzce. Nicméně každý z obslužného personálu zajišťuje asistenci při řešení středně náročných, někdy i komplikovanějších problémů s technickými zařízeními a je schopen poradit. Při opakovaném výskytu určitých typů problémů je možné pro obslužný personál domluvit i školení kolegy z Centra výpočetní techniky.

V oblasti poskytování služeb Knihovna Zbrojnice neustále hledá, jakým způsobem by je mohla rozšířit a doplnit. V rámci nabídky poskytovaných služeb knihovna rozšířila možnost skenování formou zaslání na e-mail nebo uložení přímo na flash disk.

V rámci poskytování služeb na základě vysledovaných potřeb, což je taktéž charakteristické pro Information Commons, knihovna vychází uživatelům vstříc a zapůjčuje jim flash disky, sluchátka, nabíječky mobilních telefonů, usb lampičky, deštníky. Na chodby

³⁴ Historie knihovny. Knihovna Univerzity Palackého v Olomouci.

³⁵ Historie budovy Tereziánské zbrojnice. Knihovna Univerzity Palackého v Olomouci.

³⁶ FIALA, Jiří. Univerzita v Olomouci (1573–2013), s. 143.

³⁷ KNIHOVNA UNIVERZITY PALACKÉHO V OLOMOUCI. Výroční zpráva za rok 2006, s. 1.

umístila „špuntomaty“. Během dne nabízí úschovu notebooků. Pro své uživatele zřídila i koutek pro přípravu teplých nápojů a ohřívání vlastního doneseného jídla.

Knihovna Zbrojnice vyhověla svým uživatelům, když apelovali na prodloužení otevírací doby. Teď patří mezi knihovny s nejdelší otevírací dobou v ČR. V roce 2013 byla kromě toho zřízena také noční studovna, jež je otevřena nonstop. Knihovna Zbrojnice je příkladem otevřenosti a flexibilního reagování na požadavky a potřeby uživatelů, což je významným rysem koncepce Information Commons. Uživatelé o této pozitivní vlastnosti knihovny vědí, protože se o ní sami přesvědčují. Vyplývá to i z reakcí a zpětné vazby, kterou knihovně poskytují její uživatelé na sociálních sítích. Knihovna ví, že zde je možnost komunikace s uživateli, proto se snaží o svou aktivní přítomnost, konkrétně na Facebooku a Instagramu. Na zmíněných sociálních sítích a na svých webových stránkách nabízí Knihovna Univerzity Palackého další nový typ propojení uživatelů s knihovnicí a knihovnou prostřednictvím služby chatu. Dále běžně komunikuje e-mailem či telefonem, podle konkrétní situace, kterou je třeba s uživateli řešit.

Dalším znakem přítomnosti koncepce Information Commons je zohlednění potřeb skupinového učení a týmové spolupráce. Pro tento účel je k dispozici nově zřízená skupinová učebna, určená studentům, akademikům a zaměstnancům UP ke studijním účelům, schůzkám nad projekty apod. Přednostně slouží pro jazykovou výuku UP a další akce pořádané Knihovnou UP. K prvkům přítomné koncepce Information Commons lze uvést nově vybudované oddělení informačního vzdělávání, které zastřešuje informačně vzdělávací aktivity Knihovny UP. Jeho hlavní náplní je proškolení zaměstnanců, hledání možností, jak se více a aktivněji zapojit do výuky a případně pomoci výuku realizovat. Oddělení informačního vzdělávání Knihovny UP organizuje různá školení týkající se rešeršní strategie, možností vyhledávání v katalozích a licencovaných databázích atd. Kromě přímého kontaktu s uživateli připravuje pro ně taktéž podpurné materiály, jež mají napomáhat ke zvýšení úrovně informační gramotnosti.³⁸

Znaky koncepce Information Commons přítomné v Knihovně Zbrojnice lze pozorovat i v menším rozsahu v pobočkách celé Knihovny Univerzity Palackého.

Závěr

Z pohledu koncepce IC má Knihovna UP mnoho silných stránek, i když tato koncepce zde úmyslně zaváděna nebyla. Udržením a posílením těchto pozitiv si může zajistit významnou pozici v akademickém prostředí a směřovat k aktivní a funkčně integrální součásti Univerzity Palackého. Za klíčovou oblast silných stránek je možné uvést otevřenost a vstřícnost, se kterou knihovna implementuje novodobé prvky do stávajících fyzických prostorů a taktéž do oblasti služeb.

Z hlediska koncepce Information Commons se jako zásadní rezerva jeví zaostalost technického vybavení, především nízká kvalita počítačů pro uživatele. S tím souvisí i slabá nabídka softwarových programů a aplikací. Z pohledu již zmíněné koncepce by se Knihovna UP měla na tuto oblast soustředit a řešit ji alespoň etapovitě podle dostupných finančních prostředků.

Pozice Knihovny UP a její snahy vystihují slova její současné ředitelky: „Knihovna je tu pro univerzitu. Pro její studenty, pedagogy, vědce, zaměstnance. Vítá i návštěvníky

³⁸ KNIHOVNA UNIVERZITY PALACKÉHO V OLOMOUCI. Výroční zpráva za rok 2016.

z řad veřejnosti. Svými službami vybízí ke studiu, k debatám, k cestě za poznáním. Je místem informací a poznání, místem setkávání a potkávání.³⁹

Lze pozorovat, že koncepce Information Commons spojuje akademické knihovny s komunitními knihovnami. Doplnuje je prvky vytvářejícími vlídnější prostředí a rozšiřujícími její charakter využití. V souvislosti s touto jejich novou povahou a charakterem by je bylo možné pojmenovat jako vzdělávací komunitní centra nebo studijní komunitní centra.

Použitá literatura

BAILEY, Russell Donald a Barbara Gunter TIERNEY. *Transforming library service through Information Commons: case studies for the digital age*. Chicago: American Library Association, 2008. ISBN 978-0-8389-0958-4.

BEAGLE, Robert Donald, Donald BAILEY a Barbara TIERNEY. *The Information Commons handbook*. London: NY: Neal-Schuman Publishers, 2006. ISBN 1555705626.

BENNETT, Scott. The Information ort he Learning Commons: Which will we have? *The Journal of Academic Librarianship* [online]. 2008, 34(3) [cit. 2017-06-15]. Dostupné z: <http://libraryspaceplanning.com/wp-content/uploads/2015/09/The-Learning-or-Information-Commons-Which-Will-We-have.pdf>.

Boston Common. In: *Wikipedia: the free encyclopedia*[online]. St. Petersburg (Florida): Wikipedia Foundation, 15. 06. 2017 [cit. 2017-06-16].

Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Boston_Common.

BRITTO, Marwin. Planning and Implementation Considerations for the Information Commons in Academic Libraries. *Library Student Journal* [online]. 2011 [cit. 2017-06-13]. Dostupné z: <http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?sid=3f3b914d-598a-4e23-84f41a346b6a5139%-40sessionmgr4010&vid=5&hid=4104&bdata=Jmxhbm9Y3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#A-N=70317613&db=lls>.

COHEN, Sydney. Developing a Learning Commons. *Teacher Librarian* [online]. 2015, 42(5)[cit. 2017-06-15]. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=103235160&site=ehost-live>.

COLEGROVE, Patrick Tod. Editorial Board Thoughts: Rise of the Innovation Commons. *Information Technology & Libraries* [online]. 2015, 34(3) [cit. 2017-06-15].

Dostupné z: <https://ejournals.bc.edu/ojs/index.php/ital/article/view/8919>.

FIALA, Jiří. *Univerzita v Olomouci (1573-2013)*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, 189 s. ISBN 978-80-244-3363-9.

FORREST, Charles a Martin HALBERT. *A field guide to the Information Commons*. Lanham: Scarecrow Press, 2009. ISBN 978-0-8108-6100-8.

GEC, Tomáš. Rozhovor se Zdeňkou Dohnákovou. *Duha: informace o knihách a knihovnách z Moravy* [online]. 2013, 27(3) [cit. 2017-06-15]. ISSN 1804-4255.

Dostupné z: <https://duha.mzk.cz/clanky/rozhovor-se-zdenkou-dohnalkovou>.

³⁹ Knihovna. Univerzita Palackého v Olomouci.

HAVLOVÁ, Kathryn. *Generace Y v komerčních komunikacích*. Praha, 2008. Diplomová práce. Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta mezinárodních vztahů. Komerční komunikace. Dostupné z: https://insis.vse.cz/zp/portal_zp.pl?podrobnosti_zp=17705.

Historie budovy Tereziánské zbrojnice. In: *Knihovna Univerzity Palackého v Olomouci* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2017 [cit. 2017-06-12].

Dostupné z: <http://www.knihovna.upol.cz/pobocky/zbrojnice/#c766>.

Historie knihovny. In: *Knihovna Univerzity Palackého v Olomouci* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2017 [cit. 2017-06-12].

Dostupné z: <http://www.knihovna.upol.cz/pl/dokumenty/#c661>.

JEDLIČKOVÁ-ŠTOGROVÁ, Petra. Informační návěs aneb information commons v českých knihovnách. *Bulletin SKIP* [online]. 2006, **15**(1) [cit. 2017-04-02].

Dostupné z: http://bulletin.skipcr.cz/bulletin/Bull06_107.htm.

JEDLIČKOVÁ-ŠTOGROVÁ, Petra. Mezinárodní konference o Information a learning commons a posílení jejich role v odborném vzdělávání a učení. *Ikaros* [online]. 2008, **12**(1) [cit. 2017-04-02].

Dostupné z: <https://ikaros.cz/mezinarodni-konference-o-information-a-learning-commons-a-posileni-jejich-role-v-odbornem-vzdelavani>.

KING, Alison. From Sage on the Stage to Guide on the Side. *College Teaching* [online]. 1993, **41**(1) [cit. 2017-06-01].

Dostupné z: <http://faculty.washington.edu/kate1/ewExternalFiles/SageOnTheStage.pdf>.

KNIHOVNA UNIVERZITY PALACKÉHO V OLOMOUCI. *Výroční zpráva za rok 2006*. Olomouc: Knihovna Univerzita Palackého v Olomouci, 2007.

Dostupné z: <http://www.knihovna.upol.cz/dokumenty/#c664>.

KNIHOVNA UNIVERZITY PALACKÉHO V OLOMOUCI. *Výroční zpráva za rok 2016*. Olomouc: Knihovna Univerzita Palackého v Olomouci, 2017.

Dostupné z: <http://www.knihovna.upol.cz/dokumenty/#c664>.

Knihovna. Součástí UP. In: *Univerzita Palackého v Olomouci* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2017 [cit. 2017-06-12]. Dostupné z: <http://www.upol.cz/soucasti/#c2943>.

SHEIKH, Arslan. Development of Information Commons in University Libraries of Pakistan: The Current Scenario. *Journal of Academic Librarianship* [online]. 2015, **41**(2) [cit. 2017-06-13]. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=lls&AN=101595718&site=ehost-live>.

SKINNER, Sophie. Member of the week: Donald Beagle. In: *ACRL insider* [online]. 23. 5. 2016 [cit. 2017-06-15]. Dostupné z: <http://www.acrl.ala.org/acrlinsider/archives/11918>.

ZACHARY, Lois. Mentoring. In: *Občianske združenie D3. Pomáhame študentom, rodinám a profesionálom objavovať osobnú identitu a naplňovať ich životné poslanie* [online]. 2010 [cit. 2017-06-13].

Dostupné z: <http://www.d3.sk/mentoring>.

PAJERSKÁ, Anna a Jindra PLANKOVÁ. Information Commons – principy a prvky v českých knihovnách. *Knihovna: knihovnická revue*, **29**(1), 54–65, ISSN 1801-3252.

